

Fáy Zoltán

Egyházi és politikai határvidékek

A rendszerváltás zűrzavaros idejének eszmei kavargásában sokszor és sokféle formában vált a közbeszéd tárgyává az egyház és a politika kapcsolatának kívánatos vagy éppen kerülendő milyensége. A szocializmus évei után a magyar társadalom egy része valósággal rácsodálkozott arra a lehetőségre, hogy a politika ne ellenséget lásson a történelmi egyházakban; támaszkodjon munkájukra és kétezer éves tapasztalatukra. Majd nagyon rövid idő alatt a lehetőségeknek ez a résnyire megnyíló gazdag tárháza többféle nézetet is képviselő véleményformáló tekintélyek hatására ismét bezárult, legalábbis látszólag. A baloldali médiumok a világnézeti semlegesség fontosságát harsogták, az egyházat a templom falai közé akarták szorítani, és hamarosan megjelent a „hívek tartsák el az egyházakat” vélekedés is, amellyel az agóniája előtt álló liberális párt tíz éven keresztül rendszeresen végighaknizta a baloldali és kereskedelmi sajtót – véletlenül éppen az egyszázalékos adófelajánlások idején. A sors iróniája, hogy a konzervatív kormányzat kósza ötlete ellen – „a pártokat tartsák el a tagjaik” – éppen azok a levitézlett egykori liberális politikusok ágáltak a leginkább a közelmúltban, akik éveken keresztül az egyházak költségvetési finanszírozásának megszüntetését követelték.

Ez már a múlt, az viszont a jelenünk része, hogy a félbemaradt rendszerváltozás ezernyi sarkalatos kérdéséhez hasonlóan az egyház társadalomban betöltött szerepéről sem lett nemhogy bármiféle konszenzus, de még a legalapvetőbb problémák felvetése sem történt meg. Igaz, nem ez az egyetlen ilyen terület: a legtöbb és legfélelmetesebb „csontváz” ugyanis a látszattal ellentétben nem a gazdasági ruhásszekrényből esik a fejünkre, bár a pénzcseppek részleges elzárásával átrendezett terep már a kormányváltás előtt félelmekkel töltötte el a baloldali megmondóembereket.

Sokkal mélyebb problémák láthatók a kulturális kánon tekintetében. A kibeszéletlenség szinte hétről hétre, hónapról hónapra új hullámokkal görgeti maga előtt a magyar rendszerváltás megoldatlan problémáit. Az irodalmi vagy a művészeti élet politikai szándékoknak megfelelő kánonjának érinthetlensége vagy a magyar történelem értelmezési kereteinek megváltoztatása most már menetrendszerűen válik a közbeszéd részévé. Az alaptörvény preambuluma, a nemzeti alaptanterv által akár csak ajánlott (!) irodalom kérdése, Nyírő József – végakarátának megfelelő – szülőföldjén történő újratemetősége (!) mind-mind hatalmas, országos viharokat kavarázó problémákká váltak. Sőt, húsz évvel a rendszerváltás után még 1956 megítélésével kapcsolatban sincs egyetértés, és nemhogy a bűnösök valódi elszámoltatása nem történt meg, de még csak a pártérdemek miatt osztott kiemelt nyugdíjak megnyirbálására is 2012-ig kellett várni.

Valami ugyanis megállt, elmaradt a kilencvenes években. És bármilyen különös vagy hihetetlen, de 2012-ben a hazai könyvtárosok levelezőlistájukon azon vitatkoznak, hogy egyáltalán odaadhatók-e az olvasóknak Szabó Dezső művei – ami másképpen megfogalmazva azt jelenti körülbelül, nem kellene-e betiltani, hogy senki ne férjen hozzá. A pedagógusok egy része tiltakozik az ellen, hogy Wass Albertet akár csak megemlítsék az irodalomórakon, a történelemtanárok közül pedig sokan úgy vélik, hogy, mivel Horthy fasizmusba sodorta az országot, hiba lenne a Trianon utáni gazdasági konszolidációt a féldiktatórikus rendszer eredményének elfogadni. Hazai és külföldi aggódók sajnálatukat fejezik ki a magyarországi Horthy-kultusz erősödése miatt – amire egyébként néhány provinciális jelenség, emléktábla, kisméretű szobor a bizonyíték. A Népszava publicistája a Székely himnuszon gúnyolódik, a nemrég elhunyt kiváló zenetörténész, Dobszay László jogos kritikát megfogalmazó glosszáját csonkán és pontatlanul idézve. Mindez azt mutatja,

hogy a Magyarországra záporozó támadások után ocsúdó társadalom lassanként felhajtja a szőnyeget, hogy kitakarítsa az évtizedek alatt odasöpört szemetet. Egyelőre azonban csak a por száll.

Nincs ez másként a történelmi egyházaknak a társadalommal és a kormányzattal való kapcsolatának területén sem. Rengeteg elméleti és gyakorlati alapon megfogalmazott cikk, tanulmány, könyv foglalkozott az elmúlt húsz évben ezzel a kérdéssel. A törésvonalak jól láthatóvá váltak, kialakult egy markáns szocialista, liberális és egy jobboldali gyakorlat. Mindezek ellenére a legkevésbé sem rendeződött – mert talán teljes egészében sohasem rendeződhet a kérdés. A szakrális és a profán világ ugyanis minden szétválasztási törekvés ellenére átjárják egymást, még ha ezt sokan tagadják is. A szekuláris tendenciákat részben elutasító keresztény hívők a vallást nem a hétköznapi élet vagy az ünnep egy részének tekintik, hanem a teljes emberi valóságnak. Ezért képtelenség a kereszténységet visszaszorítani a templomok falai közé vagy a sekrestyébe.

És hogy mennyire rendezetlen ez a kérdés, azt a közelmúlt számtalan eseménye is jól mutatja. Nem különösebben meglepő a baloldali pártoknak a történelmi egyházak hitelességét kikezdeni akaró szándéka, amely azonban a politika és vallás sokszor hirdett elválasztásának igényével ellentétes. Az MSZP-ből történt távozásával a politika peremvidékére szorult Gyurcsány Ferenc érdekköréhez tartozó Egymillióan a Magyar Sajtószabadságért facebook-csoport azért írt nyílt levelet Erdő Péter bíborosnak, hogy határolódjon el a Kereszténydemokrata Néppárt Prohászka Ottokárral kapcsolatos állásfoglalásától. Vagyis egy politikai kezdeményezés arra buzdított, hogy a magyarországi katolikus egyház feje, az esztergomi érsek határolódjon el egy politikai párttól. Az érv pedig az, hogy a KDNP nagyra értékeli az 1927-ben elhunyt székesfehérvári megyéspüspök életét, akit a milla antiszemita és lényegében protofasisztának, az új egyházi törvény alapján épp hogy csak elfogadott hitipari kezdeményezés, a Hit Gyülekezete Hetek című lapja hungaristának tart. Vajon a nyílt levél törvénytelen „határátlépés”, vagy csak a politikai homokozó megmosolyogtató jelensége, amikor az egyik erő a másikat akarja lejáratni a tanár bácsi előtt? Esetleg a szokásos (akár még biblikus előzményekkel is rendelkező) csapda: ha a bíboros elhatárolódik, gyengíti a keresztény (?) jobboldalt, ha nem, hitelteleníti saját magát, főként az Élet Menetén mondott beszédét.

És vajon mondhatja-e a politika, hogy tegyék ezt vagy azt a történelmi egyházak? Bizonyos szinten biztosan, hiszen a törvénykező hatalom által megalkotott jogszabályok jelentik az egyházak működési kereteit; ez másként nem is lenne lehetséges. De azt, hogy határolódjanak el valamitől – vagy éppen álljanak oda valami mellé –, nem túl szerencsés kérni. Még akkor sem, ha az egész nemzet szempontjából fontos dologról van szó. Kovács Zoltán sokat bírált kommunikációs államtitkár egyik látványos kudarcba fulladó próbálkozása az volt, hogy levélben kérte fel a történelmi egyházak vezetőit: június 4-én, a nemzeti összetartozás napján húzzák meg a harangokat. A három nagy történelmi egyház vezetője, Erdő Péter bíboros, Bölcskei Gusztáv püspök és Gáncs Péter elnök-püspök visszautasította a kezdeményezést, arra való hivatkozással, hogy a harangok istentiszteleti alkalmakkor, illetve liturgikus rendhez kapcsolódóan szólnak.

Az eset némi zavarodottságot keltett mind a politika köreiben, mind a hívek között. Sokfelé mégiscsak harangoztak, hiszen a történelmi egyházak vezetői nem tiltották meg templomaikban a harangozást, csupán annak a politika nyomására történő központi elrendelésétől zárkóztak el. Úgy látszik, a határokat – jobb- és baloldalon egyaránt, de az egyházak részéről is – még tanulni kell.